

Kriminaalmenetluse reformist Eestis 2000–2003: seadusloome järelaudit

TIIT TOOMSALU
Riigikogu IX koosseisu liige,
ettevõtja

Riigikogu pühendab suurema osa ajast valitsuse algatatud uute eelnõude käsitlemisele, mitte aga tehtu hindamisele. Seadusloome tulemuslikkuse hindamiseks võiks Riigikogus algatada järelauditite tegemise tähtsamate seaduste toimimise kohta.

SIHID SEADUSLOOME KVALITEEDI PARANDAMISEKS. Euroopa Liidu *acquis communautaire*'i järgsel perioodil on üha vajalikumaks peetud eelistada seadusloome kvantitatiivsetele tulemustele kvaliteedi parandamist. See tähendab ka üleminekut seadusloome konveiermeetodilt mõjude hindamise ja tehtu sotsiaalse tulemuse mõõtmisele. Seda on korduvalt rõhutanud nii presidentaalse, parlamentaarse kui ka täidesaatva võimu esindajad (Rüütel 2003, 2005; Varek 2006; Ilves 2007; Michal 2011). 2011. aasta algul menetletud Riigikogu otsus „Õiguspoliitika arengusuunad aastani 2018” sätestas menetletavatele eelnõudele standardi, seadmata eesmärgiks hinnata juba jõustatud seadusloome efektiivsust (Õiguspoliitika arengusuunad ... 2011). Seadusandja seni ainus töökorralduslik meede jälgimaks jõustatud õigusaktide

elluviimist, on olnud Riigikogu riigieelarve erikomisjoni moodustamine. Siiski puuduvad Riigikogul muud organisatoorsed ja protseduurilised mehhanismid jõustatud seadusandlike regulatsioonide asjakohasuse ja efektiivsuse tagantjärele hindamiseks ehk teisisõnu – seadusloome resultatiivsuse hindamiseks. Artikli eesmärk on käsitleda ühiskonnaelu seisukohalt ühe fundamentaalse õigusakti – Riigikogu IX koosseisu vastu võetud ja 2003. aastal jõustatud kriminaalmenetluse seadustiku – vastuvõtmise käigus prognoositud vastuolude tegelikku realiseerumist.

ÜHE SEADUSANDLIKU AKTI SÜNNILUGU. 4. detsembril 2000 tõi justiitsminister Märt Rask Riigikogu saali kriminaalmenetluse seadustiku eelnõu (594 SE), mis kujundas neoliberalistlikku „uutmist” taotledes alustaladeni ümber seni toiminud menetlusmodeli. Eelnõusse kätketud, senise mudeliga võrreldes fundamentaalsed muutused kutsusid Riigikogu saalis arusaadavalt esile kõhkli ja vastustusi, mis siiski ei takistanud uue kontseptsiooni jõustamist – tõsi küll, nappide (57) poolthäältega. Enam kui kümme aastat võiks olla küllaldane aeg tagasivaateks ja kokkuvõtete tegemiseks: kas tehtud otsused ennast õigustasid ja kas päevakorrale on jäänud vastustused eelnõule.

Eelnõu esimesel lugemisel rõhutas minister selgitavas sõnavõtus

ellukutsutavate reformide eesmärgina menetlusliku protsessi tõhustamist. Ta märkis, et 57 000 registreeritud kuriteojuhtumist on lahendini viidud vaid ligi kaheksa tuhat ning „käärid registreeritud kuritegude ja süüdi- või õigeksmõistva kohtuotsuseni jõudnud kuritegude vahel on niivõrd suured, et tulevane kriminaalprotsess peab olema suunatud selle lõhe vähendamisele” (Kriminaalmenetluse seadustiku eelnõu (594 SE) esimene lugemine 2001). Eeldati, et eesmärk saavutatakse prokuratuuri institutsionaalse rolli tõhustamise ja uute, lihtsustatud menetluste ellukutsumise abil, ühtlasi asendades Eestile traditsioonilise ja Mandri-Euroopa õiguses valitseva nn inkvisitsioonilise kohtumenetluse angloameerikaliku võistleva kohtumenetlusega. Tunnistati, et tegemist on põhimõttelise otsusega, millel oleks kaks otsest tagajärge: kriminaaltoimiku tutvustamise korra muutmine ja uute lihtmenetluse liikide juurutamine. (*Ibid.*) Konstateerides lahendini jõudnud kriminaalkuritegude väikest osakaalu, iseloomustas minister olukorda totaalse tupikuna, millest saab väljuda, kui muuta menetlus efektiivsemaks ja kiiremaks, ressursisäästlikumaks ning tulemuslikumaks. Eesmärgiks seati riiklikku süüdistust esindava prokuratuuri volituste jõuline laiendamine ja kavandati üleminek inkvisitsiooniliselt menetluselt võistlevale kohtumenetlusele: „Tahame kriminaalprotsessi sisse tuua suhteliselt ameerikaliku riskküsitluse süsteemi, see tähendab, et protsessiosalistel, ühelt poolt prokuröril ja teiselt poolt kaitsjal, on toimiku materjalid käes, kohtunikul, kes asub kohtuasja läbi vaatama, ei ole neid materjale, ta saab need materjalid protsessi käigus.” (*Ibid.*) Seega sooviti suurendada võistleva menetluse osakaalu ja samas piirata kohtu kui ebaefektiivse menetlusliku institutsiooni rolli. Uute menetlusliikide – lühimenetluse, kokkuleppemenetluse ja käskmenetluse abil prognoositi lahendada 80–90 protsenti menetlustest (*Ibid.*).

Eelnõu algataja, Vabariigi Valitsuse seletuskirjas korrati suurel määral juba ministri Riigikogu ees deklareeritud taotluslikke eesmarke menetluslikust efektiivsusest-kiirusest-ökonoomsusest. Seal rõhutati soovi täielikult mitte hüljata Mandri-Euroopa õiguslikku inkvisitsioonilist mudelit, vaid ühendada see paindlikult angloameerikaliku võistlevusega, ühtlasi kinnitati muutuste sotsiaalsete ja majanduslike tagajärgede puudumist. (*Ibid.*)

Riigikogu saalis kutsusid siiani kehtinud mudeli fundamentaalsed muutused arusaadavalt esile kõhkusi ja vastustusi. Seda väljendasid nii eriala asjatundjad (Pikaro, Meelak), õigusala professionaalid, sh põhiseadus- ja õiguskomisjoni liikmed (Adams, Leps, Toomalu, Hansen) kui ka kuritegevuspsühholoogia asjatundjad (Liiv). Kriminaaluurimise kogemusega Koit Pikaro avaldas arvamust, et kavandatav kriminaalmenetluse tõhustamine on vaid kriminaalstatistika ilustamisele suunatud meede ja kannatada saab õigusemõistmise kvaliteet (*Ibid.*). Endine riigiprokurör Indrek Meelak avaldas kõhkusi prokurörikorpuse motiveerituses võtta kanda kriminaalmenetluse põhiraskus (Kriminaalmenetluse seadustiku eelnõu (594 SE) teine lugemine 2002). Õiguskomisjoni liige Vootele Hansen oli kõhklev võistlevuse põhimõtte sissetoomises Eesti kriminaalmenetlusse (*Ibid.*). Käesoleva artikli autor oli mures, et kohtuniku poolt kahtlustatava kohtu alla andmine kujuneb sügavalt formaalseks aktiks, kui kohtunik peab uskuma riikliku süüdistuse väiteid eeluurimise tõendeid nägemata. Ta väljendas kahtlusi põhimõtte üle, et süüdi- või õigeksmõistva otsuse tegemisel toimikusse kogutud tõendite uurimine üldjoontes enam vajalik polegi, sest seisukoha kujundab kohus kaitsja-süüdistaja verbaalse võistlevuse põhjal. Ta rõhutas, et „uus kriminaalmenetluse seadustik ahendab tunduvalt võimalusi välja selgitada objektiivset tõde, suurendab subjektiivsete otsuste osakaalu

sedavõrd valulises menetlusliigis, nagu kriminaalmenetlus” (Kriminaalmenetluse seadustiku eelnõu (594 SE) teise lugemise jätkamine 2003b, 2003a).

Juba seaduse vastuvõtmise käigus tekkis küsimus, kas kriminaalmenetluse tõhusamine tagab õigusemõistmise vääratuse, õigustab objektiivsuse kärpeid ja subjektiivsuse kasvu konkreetsete indiviidide saatuse üle otsustamisel. Hinnangute kujundamiseks seaduse kvalitatiivsele

***Võistleva menetlusega
sooviti suurendada
riikliku süüdistuse ja
kaitse rolli ning piirata
kohtu volitusi
tõendamisprotsessis.***

küljele on vaja leida vastused küsimustele, kas Mandri-Euroopa õigussüsteemile mittemomase võistlevuse mudeli ellukutsumine Eestis on üldse sisuliselt suurendanud võistlevust kriminaalmenetluses – või on hoopis kahandanud kohtu osa õigusemõistmisel, tuues kaasa n-ö jämeda otsa ülemineku kohtu käest prokuratuuri kätte ja kaitsja rolli marginaliseerumise.

AKADEEMILINE DEBATT OOTUSTEST JA JÄRELMITEST. Alates menetlusest Riigikogus ja jõustamisest järgnenud kümnenndi jooksul on õigusavalikkuses aset leidnud akadeemiline diskussioon küll seaduseelnõudesse kätketud muudatuste ja eesmärgipüstituste otstarbekusest, küll juurutamisel ilmnenu probleemidest, samuti leidub hinnangulisi käsitusi kohalduspraktikast.

Eesti õigusakadeemiline mõte keskendus seaduseelnõu menetlemise ajal üsna paljudele põhimõttelist lahendamist nõudvatele probleemidele, mida võiks sõnastada kui prokuratuuri ja politsei

pädevuskollisiooni ning riikliku süüdistuse politiseerituse ohtu (Aas 2000a, 74–76, 79–80). Käsitleti avaliku ja kaitstava erahuvi kollisiooni kaitsja tegevuses ning seda, kumb menetlussüsteem – angloameerikalik või mandrieuroopalik – võimaldab tulemuslikumat kaitset kohtumenetluse staadiumis (Sillaots 2000a, 84). Arutleti, kas katse ühitada mandrieuroopalikku menetlusmudelit angloameerikaliku võistlevuse mudeli elementidega, sealjuures toimivat mudelit tervikuna ümber kujundamata, looks uut kvaliteeti (Kergandberg, Pikamäe 2000, 556–560) või kas inkvisitsioonilise kohtueelse menetluse ja võistleva kohtumenetluse huvide vastuolu on suuteline tagama objektiivsust (Sillaots 2000b, 576–583) ja kas Euroopas toimivate eri mudelite üksikute elementide eksperimentaalne sulatamine toimivas Eesti mudelisse tagab mudeli tasakaalustatuse (Pradel 2000, 564–567). Kaheldi, kas tegemist pole lihtsalt ametkondlike ambitsioonide reguleerimisega, silmas pidades politsei ja prokuratuuri erinevat subordinatsiooni (Aas 2000b, 586–591). Vastuvõetud seaduse jõustumiseelsel perioodil leidsid käsitlemist ka eelnõus sisaldunud normitehnilised vajakajäämised (Lindmäe 2003, 588).

Uue mudeli juurutamisperioodil aastatel 2004–2010 näitas akadeemiline üldsus üles asjakohast vaoshoitud tolerantsust ja tagasihoidlikkust teema käsitusel. Siiski tuleks märkida, et juba 2005. aastal tõstatati uuesti võistlevuse elementide sobivuse küsimus Eesti kriminaalmenetlusliku mudeli kontekstis, kus põhiline tõendusallikas pole enam kohtueelse uurimise käigus kogutud tõendid, vaid kohtuistungil riskiküsitletavad tunnistajad. Analüüsiti nn kahe toimiku süsteemi pärssivat iseloomu kohtumenetluse planeerimisel. (Kangur 2005, 176–186) Seisukohta, et süüdistatava küsitlemist võiks alustada mitte prokurör, vaid kaitsja, väljendab peale Sillaotsa (2005, 174) veel mitu autorit.

Aeg debatiks prokuratuuri pädevuspiiride üle oli uuesti küpsenud 2007. aastaks.

Uus kriminaalmenetluse seadustik (KrMS § 213 lg 5) sidus prokurööri juhised teatavasti menetluse tulemuslikkuse kui eesmärgiga ja nüüd oli aeg seda hinnata. Käsitlemist vääris kohustuslikuks saanud juhise mitmetitõlgendatav õiguslik iseloom ja juhise võimaliku politiseerituse välistatus võistlevale kohtumenetlusele tervikuna (Ploom 2007, 681–686).

Aastaks 2010 oli jõutud arusaamani, et kriminaalmenetluse seadust on vaja muuta. Uued reformid olid tingitud angloameerikaliku *common law* mudeli põhimõtete lahknemisest Euroopa Liidu õigusruumi lahutamatuks osaks olevast „Euroopa inimõiguste kaitse konventsiooniga” määratletud võistleva menetluse *adversal trial*’i mudelist, teisalt oli vajadus otsida uusi võimalusi känguva tõhustamise edendamiseks, suurendades menetluskiirust (Sepp 2010, 557–566).

Alates 2012. aastast on akadeemiline debatt uuesti intensiivistunud, sedakorda suhteliselt kriitilise toonaalsusega. Selles kontekstis on tähelepanuväärne aastaid tagasi eelnõu ettevalmistamisel osalenud Eerik Kergandbergi ja viimase seisukohti oponeeriva Uno Lõhmuse akadeemiline vastasseis. Debati sisu on, kas kriminaalmenetluse eesmärk peaks olema objektiivse, mitte aga subjektiivse tõe otsimine ja kas menetlusseaduses peaks olema fikseeritud kriminaalmenetluse eesmärk, mis menetlusseadusest välja jäi. Lõhmus leiab, et objektiivse tõe otsimine kui mandrieuroopaliku inkvisitsioonilise mudeli põhielement ei saa olla rakendatud angloameerikalikus võistlevas mudelis, ja küsib, kas deklareeritud õigusrahu taotlus on üldse võimalik objektiivset tõde otsimata (Lõhmus 2013). Kergandberg (2012) omakorda leiab, et objektiivse tõe otsimine kriminaalprotsessis on nõukaajast jäänud nostalgiline relikt ja õigusrahu tagab võistlevusele tuginev aus ja avatud menetlus. Sama autor on endiselt ja põhimõttekindlalt vastu taganemisele võistlevusel tugineva mudeli ideoloogilisest puhtusest ja näeb ohtu seadusandlikes

katsetes teha minimalistlikke korrektiive eeluurimisel kogutud tõendite avaldamise lubatavuses (Kergandberg 2013). Kõrvuti eelnimetatutega tõstatab Sarv süüdistusakti formaliseerituse probleemi (Sarv 2012). Ervo võrdleb Eesti mudelit Euroopa Liidus toimivate arengutega ja leiab, et Skandinaavia kriminaalõiguses üritatakse paremini siduda tõhusust ning ühiskondlikku õiglust ja pehmet lähenemist. Konstateeritakse, et materiaalne tõde võib olla illusoorne, kuid menetluslik tõde on ebatäielik. (Ervo 2013) Heger ja Hirsnik (2014) omakorda toonitavad, et Euroopa Liidu õigusruumis ei eksisteeri ühtset mudelit, kuid leiab aset karistusõiguse ja menetlusõiguse samsammuline ühtlustamine Euroopa inimõiguste kaitse konventsiooni aluspõhimõtetega. Diametraalsed vastuolud Inglismaa *fair play* vandekohtusüsteemi ja Saksamaa riikliku karistusnõude maksmapaneku vahel aga säilivad ja ei ole ületatavad.

Inkvisitsioonilist mudelit toetava Eesti akadeemilise koolkonna üks põhitõheteist Uno Lõhmus on enda kaitstavatele seisukohtadele truuks jäänud. Isegi 2014. aastal seab ta küsimärgi alla nn kokkuleppemenetluse kooskõla karistusõiguse süüühimõttega, leides, et need ei ole ühitatavad materiaalsoigusliku süü kui karistuse aluse põhimõttega (Lõhmus 2014).

Sotsiaalse tagasiside seisukohalt oleks igati asjakohane hinnata, kuidas kõnealused akadeemilised hinnangulised erimeelsused on kajastunud avalikus arvamuses trükimeedia vahendusel.

SEADUSANDLIKU REFORMI ÜHISKONDLIK TAGASIPPEGELDUS. Artikli autor peab otstarbekaks juhtida tähelepanu teatud põhimõteteliste rõhuasetustele, millele osutati eelnõu menetluslikus staadiumis, aga ka hilisemas akadeemilises diskursuses. Nagu allpool näeme, on enam kui kümme aastat hiljemgi aktuaalsed märksõnad efektiivsustaotlus, võistlevuse printsiibi asjakohasus või asjakohatus,

prokuratuuri pädevuspiirid ning kriminaalmenetluse politiseerituse oht.

Kriminaalmenetluse **efektiivsustaotlus** oli reformi kontekstis määratletud kui registreeritud ja lahendatud kuritegude suhtarvu vähendamine, menetlusliku kiiruse suurendamine ja kriminaalmenetluse maksumuse optimeerimine. Võrreldes registreeritud süütegude ja õigusliku hinnangu saanud süütegude hulka, tuleb tõdeda, et eesmärk pole saavutatud, hoolimata lihtmenetluse liikide laiendamisest „kiirete menetlustega”. Ploomi (2007, 681–686) ja Berendsoni (2010) artiklitest nähtub, et kohtutesse aastail 2007–2009 jõudnud asjade arv ei olnud võrreldes 2000. aastaga oluliselt kasvanud, kuigi võib märgata mõningat edasiminekut.

Ilmselt on eeltoodu kaasa toonud surve uuteks õiguslikeks reformideks eesmärgiga ilustada olukorda kosmeetiliselt, rakendades kriminaalmenetlusega otseselt mitteseotud õiguspoliitilisi meetmeid (Ergma 2013). Näiteks soovitati leevendada senist karistusõiguslikku kriminaalpoliitikat, kuulutades selle ülekriminaliseerituks. Seega taotleti karistusseadustiku reformi eesmärgiga kärpida seaduses sisalduvate süüteokoosseisude arvu, et vältida karistusõiguse devalveerumist. Karistusõiguse allakäigu ilmekas näide oli asjaolu, et 2013. aasta juuni seisuga oli 20 protsendil elanikkonnast karistusregistri

järgi kehtiv karistus (Seletuskiri karistus-seadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu juurde 2013).

Sellist loogikat ei eita ka Riigikogu liikmetest poliitikud oma kommentaarides (Anvelt 2013). Avalikkuses on avaldatud mõtet, et laiendatud lühimenetlustes tehtud lahendeid saab vaid reservatsiooni-dega pidada kohtulikeks õigushinnanguteks, kuna kohtute roll on sel juhul küllaltki formaalne (Berendsen 2010a), ajakirjanduslikus sõnastuses on mindud hinnanguliselt aga veel palju kaugemale, nimetades asetleidvat õiguskonveierit kummitemplisündroomiks (Juhtkiri: Kohus – kummitempel või õigusemõistja 2010).

Mis puutub menetluse kiirendamisse, mida loodeti saavutada ulmelise ühe aastaga (Kriminaalmenetluse seadustiku eelnõu (594 SE) esimene lugemine 2001), siis ilmselt ei ole reform seda võimaldanud, arvestades Euroopa Inimõiguse Kohtu lahendeid, kus on kritiseeritud menetluse kiirust (Kergandberg 2010; Filippov 2010). Et ka kohtueelse menetluse tähtaegadega on probleeme, selgub nii riigi peaprokuröri ülevaatest Riigikogu põhiseaduskomisjonile (Riigi peaprokuröri ülevaade ... 2013) kui ka uuringuist (Klopets 2012).

Kriminaalmenetluse rahamured pole samuti lahenenud. 2001. aastal seati

Infoallikas	2000		2007		2008		2009	
	regist-reeri-tud	lahen-datud	regist-reeri-tud	lahen-datud	regist-reeri-tud	lahen-datud	regist-reeri-tud	lahen-datud
Justiitsminister Märt Rask	57 000	8 000						
Risto Berendson				10 244		11 929		10 341
Tristan Ploom			52 000	15 000				
Justiitsministee-riumi statistika			50 375	23 562	50 977	26 660	48 359	23 478

TABEL. Registreeritud ja lahendatud kriminaalasjade statistika eri allikate põhjal

Allikad: Kriminaalmenetluse seadustiku eelnõu (594 SE) esimene lugemine 2001; Berendson 2010c; Ploom 2007; Kriminaalpoliitika arvudes ... 2013, 22, 53, 54

eesmärgiks oluliselt alandada kuriteoasja keskmist menetluslikku maksumust. Eelnõu algataja seadis selle esimesel lugemisel Riigikogus eesmärgiks viia ühe kuriteoasja menetlemise keskmiseks maksumuseks 150 000 Eesti krooni (ligi 9800 eurot). Võrdlusandmeid justiitsministeeriumi statistika ei paku, kuid meediakriitika võtab hästi kokku vandeadvokaat Urmas Arumäe vihje, et politsei jätkuv kokkutõmbamine ohustab riigi sisejulgeolekut (Kuul 2014). Kulukärbetele suunatud reformid on kaasa toonud politseistruktuuride isikkoosseisude permanentseid kärpeid (Neeme 2011; Randla 2014). Küll on aga meedias pisteliselt kajastamist leidnud üksikute kuriteoliikide menetlusmaksumuse statistika, millest nähtub tapmisasjade keskmiseks menetluslikuks maksumuseks 12 300 eurot, vägistamisasjades 6900 eurot ja röövimisasjades 4000 eurot (Koch 2015).

Võistlevuse printsiibi asjakohasus või asjakohatus objektiivse ja subjektiivse tõe konkurentsi kontekstis köidab endiselt avalikkuse tähelepanu. Lubatud võistlev professionalism on meediakajastuses taandunud kaitse ja süüdistuse avaliku debatini ja kohtunikukonna süüdistamiseni. Ajakirjanduses tulevad esile kohtunike kõhklused, kas kiirustav õigusemõistmine mõjutab kohtulahendite sisu ja kvaliteeti ja kas lihtsustatud menetluste suur arv näitab ikka õigusemõistmise triumfi või on hoopis kaitseõiguse puudumise sündroom jne. Avalik debatt võrdsete võimaluste puudumisest menetluslike poolte vahel leidis aset advokatuuri esimehe ja riigi peaprokuröri tasandil Postimehe veergudel oktoobris 2010. Kuigi debati fookuses olid kokkuleppemenetlused, iseloomustab debatt võistlevuse sisulist olematust ka teistes menetlusvormides. Mitmed advokatuuri kui ühe kriminaalmenetluses osaleva võistleva poole tippesindaja seisukohad on oma sisult hinnang angloameerikaliku võistlevuse põhimõtte väärdunud kohaldumusest Eestis. Toomas Vaheri (2010) sõnul on

raske uskuda, et lihtsustatud menetlusi kehtestades pidaski seadusandja algusest peale silmas, et uurimisorganid loobuvad tõe lõpuni väljaselgitamisest niivõrd massiliselt. Riiklikku süüdistust esindanud peaprokuröri arvamus (Aas 2010) ei hajuta kuidagi tõstatatud kahtlusi ja keskendub endiselt efektiivsusele, seega menetlusliku tõe, mitte aga süü ehk objektiivse tõe väljaselgitamise vajadusele.

Avalikku arvamust kajastav meedia süüdistab kohtunikukonda kas kummitempli rolli võtmises või siis formaalses lähenemises õigusemõistmisele (Juhtkiri: Kohus – kummitempel või õigusemõistja 2010). Rait Maruste näeb korruptsiooni-ohu süüdistatava (kaitsja) ja prokuröri kokkuleppes, survestades lubamatult süüdistatavat kokkuleppe sõlmimiseks puuduliku õigusabi tingimustes (*Ibid.*). Endine justiitsminister Ken-Marti Vaher on küll ägedalt vastustanud mittekontrollitavad kohtulikud lahendid viitega kannatanu vastuhakuvõimalusele ja kohtunikukonna tööetikale (Berendsen 2010b), mis aga kohtunikukonna poolt illusoorseks on tunnistatud (Berendsen 2010a). Kui eeltoodu iseloomustab olukorda lihtsustatud menetlustes, siis meedia reageering nn maadevahetuse protsessile näitab selgelt, et üldmenetluses on objektiivse tõe asendumine menetlusliku tõega muutnud võistlevuse jõukatsumiseks pelgalt menetluskorrektuse, mitte aga süüdistuse sisu üle (Vasli 2012; Tosso 2012; Kangro 2012; Teder 2012). Kui öeldule lisada kohtualuse rollis olnud Toomas Annuse hinnang menetlusliku tõe selgituseks rakendatud meetodite iseloomust (Veiserik 2012) ja tema arvamus, et tavainimesel on kasulikum süüdi jääda, kuna kvaliteetne õigusabi on talle nagunii kättesaamatu (Salu 2011) – tekib küsimus: milleks peale illusoorse efektiivsuse sellist võistlevust üleüldse vaja on?

Kohtunikukonna kõhklusi selles, et „kiirustav õigusemõistmine” mõjutab kohtulahendite sisu ja kvaliteeti, iseloomustavad Riigikohtu esimehe Priit Pikamäe

vastused ERR usutlusele, kus ta möönab, et „kohtuasjade arvu pideva suurenemise kontekstis tuleb astuda samme kiiremaks õigusemõistmiseks, kuid siinjuures tuleb jälgida selgeid piire, millest üleastumine võib küsimärgi alla seada kogu õigusemõistmise olemuse” ning „keskendumine esmajoones lahendatud asjade arvule jätab tähelepanuta kohtulahendite sisu ja kvaliteedi” (Roon 2014).

**Praktikas selgus,
et kurjategijale
kohtus määratav karistus
sõltub üha enam
prokurörist ja
kohtuniku otsustada
jääb vaid seitse protsenti
kõikidest kaasustest.**

Võistlevuse teemale punkti pannes tekib küsimus, kas lihtsustatud menetluste suur arv on ikka õigusemõistmise triumf või kaitseõiguse rudimenteerumise sündroom. Nii advokatuuri esimees kui ka riigi peaprokurör on üksmeeles selles, et uue seadustiku eesmärk on muuta menetlused tõhusamaks. Tagajärgede hindamisel lähevad arvamused lahku. Toomas Vaher leiab, et kokkuleppemenetluse ainus õigustus on puhas pragmatism. Selle nimel on loobutud tõe väljaselgitamisest ja seega mandrieuroopalikust kriminaalmenetluse käsitlestest ja lähtutakse angloameerikalikust eesmärgist saavutada õigusrahu (Vaher 2010, 5). Norman Aas (2010) aga leiab, et kannatanute õiguste kaitse on lihtmenetluste puhul sageli parem.

Nii õigusteoreetilistes (Ploom 2007) kui ka meediakäsitlustes on vaadeldud **prokuratuuri pädevuspiiride jõulise laienduse** põhistusi ja vastustusi kui ohumärke õigusriiklusele. Probleemi on

tõstatanud ka erialainimesed ja meedia. Advokatuuri esimees Vaher konstateerib, et prokuratuurile on kandunud karistusõiguse tõlgendamise ja karistuspraktika suunaja roll, mis peaks kuuluma kohtutele. Olukord, et prokuratuur ja politsei suurendavad oma mõjuvõimu, hakkab pikapeale kahjustama kohtusüsteemi autoriteeti ja devalveerib teo toimepanijate suhtumist karistusse. (Vaher 2010) Prokuröri võimu pretsedenditusele viitab ka uuriv ajakirjandus, konstateerides, et kurjategijale kohtus määratav karistus sõltub üha enam prokuröri arvamusest ja kokkuleppest süüdistatavaga. Kohtuniku otsustada jääb vähem kui seitse protsenti kõikidest kaasustest. (Berendson 2010a) „Justiitsministeeriumi statistika kohaselt otsustasid kohtud mullu [aastal 2009 – toim] nende menetlusse antud 10 341 kriminaalasja puhul karistuse osas vaid 712 juhul. Ülejäänud kordadel tuli kohtunikel lihtsalt leppida sellega, et nad kinnitasid eelnevalt prokuratuuris sõlmitud kokkuleppe. Veelgi enam, 2009. aastal kokkuleppemenetluse korras karistuse saanud 3577 isiku puhul ei pidanud seaduse kohaselt kohtus isegi küsima, kas nad on selles kuriteos süüdi või mitte. See tähendab, et teatud mõõnustega võivad need inimesed hiljem alati väita, et tegelikult nad kuritegu ei sooritanudki.” (Berendson 2010c). „Nii ta on, jah. Kui lühimenetluses inimeselt vähemalt küsitakse, kas ta on selles kuriteos süüdi, siis kokkuleppemenetluses see mingit rolli ei mängi,” ütleb [Harju maakohu esimees Helve Sargava (*Ibid.*) Et lubamatuid meetmeid rakendab eeluurimise käigus ka politsei, isegi eeluurimist juhtiva prokuratuuri heakskiidul, viitab meediani jõudnud Jarek Pavlihhini kaasus. Kogumis tähendab see prokuratuuri karistamatut võimutäiust. (Berendson 2014)

Lõpuks **kriminaalmenetluse poliitiseerituse ohust täitevvõimu käsuliini pidi**. Ka see teema on resoneerinud, tõsi küll, opositsioonilises avalikus meedias. Ajalehe Pealinn väitel on Peeter Ernits

jõudnud arusaamani, et meedia ja jõustruktuuride abil kõrvaldatakse Eestis poliitilisi vastaseid. Ta illustreerib seda väidet nii 2003. aasta Riigikogu valimiste järgse nn Panovi juhtumi kui ka 2006. aasta presidendivalimistele ajastatud maadevahetuse skandaaliga. Lõppkokkuvõttes tundus maadevahetuse protsess taanduvat vaidluseks nn jälitustegevuse ja selle kaudu kogutud tõendite – seega prokuröritöö – õiguspärasuse või õiguspäratuse hindamise üle. Maadevahetuse protsessi eeluurimist juhtinud prokuröri edutamist siseministri poliitiliseks nõunikuks 2012. aastal käsitleb autor poliitilise käsuliini ülesehituse organisatoorse vormina (Önmaa 2012). Analoogse värvinguga näiteid on teisi, kus kolmandate poliitilise taustaga isikute suhtes keeldutud, algatatud või lõpetatud menetlused markeerivad poliitilise käsuliini toimimist täidesaatva võimu haldusalas.

Ühiskondliku tagasiside kokkuvõttes vajab rõhutamist, et seadusloome käigus ja akadeemilises debatis tõusetunud kahtlused on säilitanud oma aktuaalsuse. Reformijärgne kriminaalmenetluslik praktika ei ole kinnitanud seadusandlike reformide käigus tehtud valikute optimaalsust ja alternatiivtust.

KRIMINAALMENETLUSE REFORMISEADUSE AUDIT –

AUTORI JÄRELDUSED. Seadusloome järelauditit võib vaadelda kui meedet seadusandliku kvaliteedi edendamiseks. Autor on seisukohal, et reformipakett oli algusest peale ebaõnnestunud sihiseade ja rõhuasetustega, saavutatud ei ole ühtegi seatud eesmärki ning praktilised järeilmid on süvendanud lõhet ühiskondliku õiglustunde ja õigusriigi vahel. Meelevaldsuse element on kriminaalprotsessis saavutanud enneolematu ulatuse, paljukiidetud võistlevus kujunenud aga pahatihti süütuse presumptsiooni eiravaks ja kaitsetuse sündroomiks. Kaitse toimib vaid sedavõrd, kuivõrd maksejõuline

on klient. Prokuratuuri võimupiirid on laienenud ulatusse, mis seavad kahtluse alla kohtuvõimu eelisõiguse mõista õigust, ja on ühtlasi muutnud tõsiseltvõetavaks süüdistuse kriminaalmenetluse poliitiseerituses. Autor ei pea võimatuks, et kokkuleppe-, kiir- ja käskmenetlustes eksisteerib kaht liiki leppeid, nii legaalseid (prokuröri–kaitsja) kui ka ringkäenduslikke diile, mis on seotud politseistruktuuridega. Teatud kodurahu kui diilielement võib eksisteerida ka prokuratuuri ja kohtu suhetes (Berendson 2013). Tõepoolest, kohus ei pea ju lähtuma otsuse tegemisel eeluurimisel toimikusse jõudnud tõenduslikust materjalist, sest kohtuni tuuakse vaid süüdistust kinnitav tõendusmaterjal (nn kahe toimiku süsteem). Kui võistlevad pooled seda ei taotle, puudubki kohtul vajadus üldse toimikusse kiigata, eriti kergemate kuritegude korral. Kõik see viitab autori arvates formaliseeritud õigusemõistmise paratamatule lahknelemisele avalikust õiglustundest. Menetlusliku (kaemusliku, siseveendumusliku) töö ja objektiivse (tõendusliku) töö konkurents on esimene selgelt domineeriv. Seda ei muuda ka menetletavad seadusandlikud initsiatiivid süütegude ja väärtegade selgepiirilisemast eristamisest, mis eesmärgina sisaldus Vabariigi Valitsuse 2013. aasta 5. detsembril algatatud seaduseelnõus 553 SE (Seletuskiri karistusseadustiku ja sellega seotud teiste seaduste muutmise seaduse juurde 2013). Kurja juur on formalismi õhutav kriminaalmenetluse reform, selle tagajärgi ei saa olematuks teha karistusseadustiku formalistliku revisjoniga.

Üha ahenev justiitssüsteemi võimekus on tõstatanud idee „korra- ja õiguskaitse valikulisest kohaldatavusest” (Berendson 2015). Konstateerides, et „politseil ja prokuratuuril on jõudu uurida vaid kuni kümmet protsenti majanduskuritegudest”, asutakse riigi rolli paratamatu ahendamise propageerimisele, leides, et „õhukest riiki eesmärgiks seades ei

saa tulevikus eeldada, et politsei igat seaduserikkumist põhjalikult uurib” (Ibid.). Artikli fookuses olevat kriminaalmenetluse seadustikku peetakse ajale jalgu jäänuks, seda populismimaiguliseks mantraks kujuneva süüdistusega mittevastavusest „tänapäevase e-riigi mõttega”.

NÄIDE. Iseloomustamaks õiguskaost, mis on tekkinud inkvisitsioonilise menetluse taotluslike eesmärkide ignoreerimisest, viitab autor konkreetsele kriminaalasjale, kus tema arvates on kõnealuste vastuolude kuhjumine individuaalselt konkretiseeritud menetluses saavutanud ülima kontsentratsiooni. Jutt on Viru Maakohtu kriminaalasjast nr 1-10-11564 (kriminaalasja number kohtueelses menetluses 09240103618; kriminaalasja number käskmenetluses 1-10-4198) H. S. süüdistuses KaRS §121 järgi (Viru Maakohtu kriminaaltoimik ... 2010). See võiks olla hoiatavaks näiteks äärmiselt puudulikust kohtueelsest uurimisest, formaliseeritud menetlusliku tõe maksimalistlikust taotlusest käskmenetluses, kaitseõiguse formaliseeritusest ja sisulisest olematusest nii käsk- kui üldmenetluses, sh kassatsiooniastmes. See on näide prokuratuuri ilmsest tahtmatusest arvestada kohtu soovituslikke ettekirjutusi tõendusliku aluse täpsustamiseks, võistlevuse olematusest süütuse presumptsiooni kontrollimisel üldmenetluses ning kohtu kõhklustest sünteesida otsuse tegemisel objektiivset ja menetluslikku tõde. See näitab ignorantsust apellatsioonikohtu tasandil kaitseõiguse piiramise faktide suhtes, kannatanu valeütluste käsitlemist apellatsioonikohtus „tsiviilkostja kiiduväärt tegevusena tõendite hankimisel” (Ibid., tsitaat apellatsioonikohtu lahendist), keeldumist apellatsioonistmes dokumendiekspertisist viitega kohtu küllaldasele haritusele (meditsiinilisi) eriteadmisi nõudvates küsimustes jne.

Selgituseks:

Kohtueelse uurimise puudulikkus – kahtlustatavaks tunnistamine alles nelja kuu möödudes kuriteo teatest, menetluslike toimingute tegemata jätmine, selgitamiseks kahtlustatava sündmuskohal viibimise võimalikkust, kuriteo teate jt menetluslike toimingute vormistamine ilmselt tagantjärele jne.

Formaliseeritud menetlusliku tõe süüdistusepoolne maksimalistlik taotlus käskmenetluses – objektiivse (tõendusliku) ja menetlusliku (süüdistuskokkuvõtte) ilmne vastuolu tõi kaasa kohtu keeldumine sisulisest otsusest tõendite ilmse vastuolu tõttu.

Kaitseõiguse formaliseeritus ja sisuline olematus nii käsk- kui üldmenetluses, sh kassatsiooniastmes – tagaselja määratud kaitsja huvipuudusest johtuv distantseerumine nii kliendist kui kaitsetegevusest nii käsk- kui üldmenetluses ja kassatsiooniastmes õigusabi korras määratud kaitsja sedavõrd silmatorkav huvipuudus kliendi huve esindada, et see Riigikohtu lahendis lausa äramärkimist on leidnud.

Prokuratuuri ilmne tahtmatus arvestada kohtu soovituslikke ettekirjutusi tõendusliku aluse täpsustamiseks – vaatamata kohtulahendis tõendite vastuolule viidanud hinnangule käskmenetluses, ei elimineeri prokuratuur vastuolusid ja läheb üldmenetluse tõenduslikku alust täpsustamata. Tulemuseks ridamisi taandusi kohtunike poolt asja menetleda.

Võistlevuse mittevõimaldatus süütuse presumptsiooni kontrollimisel üldmenetluses – kuriteosündmuse puudumise ja süüdistuse põhitõendi võltsituse küsimuses kaitse esitatud tõendite ignoreerimine viitega sellele, et kohus ei näe vastuolusid süüdistuse ja kaitse esitatud tõendite vahel ühes ja samas tõenduskiisimuses.

Kohtu kõhklustest objektiivse tõe ja menetlusliku tõe sünteesimisel otsuse tegemisel – kuriteosündmuse mittetõendatuse tingimustes kohtualuse süüdimõistmine viitega siseveendumusele, samas keeldumine prokuröri taotletud karistumäära ja minimaalselt võimaliku karistumäära kohaldamine.

Ignorantsusest apellatsioonikohtu tasandil kaitseõiguse piiramise faktide suhtes – prokuratuuri ilmse surve tingimustes meditsiinasutuse poolt kaitse taotlusel asjakohaste tõendite väljastamisest keeldumine ja apellatsioonikohtu seisukoht dokumentide väljanõude mittevajalikkusest.

Kannatanu valeütluste käsitleus apellatsioonikohtus „tsiviilkostja kiiduväärt tegevusena tõendite hankimisel” – oludes, kus esimese astme kohus tegi süüdimõistva otsuse vaid kannatanu kohtuistungil antud ütlustele

tuginedes, esitas kaitse apellatsioonikaebusega dokumentaalsed kinnitused valeütluste antusest ja taotles ka muude kannatanu kaheldavate ütluste arvestamata jätmist.

Keeldumine apellatsiooniasemes kaitse taotletud dokumendiekspertiisist viitega kohtu küllaldasele haritusele (meditsiinilisi eriteadmisi nõudvates küsimustes – kaitse viitas kriminaaltoimikus sisalduva kahe kehvast fikseeriva tõendi vastuolule ja taotles dokumendiekspertiisi määramist. Kohus leidis, et omab küllaldaselt meditsiinilisi eriteadmisi, väitmaks kõnealuste dokumentaalsete tõendite vastuolude puudumist.

Kuigi eeltoodud näide võib olla seletatav ka õiguskaitseorganite soovimatusega raisata aega ja tähelepanu teisejärgulise süüteokoosseisuga juhtumile, jäävad siiski domineerima prokuratuuri kõikvõimsust toonitavad aspektid. Need on eeluurimise kvalitatiivse poole alatähtsustamine, „mundriaui” esitatud süüdistuse kaitsmisel, samuti kvaliteetse õiguskaitse olematus riikliku õigusabi tingimustes, sisulise võistlevuse puudumine kohtumenetluses, apellatsioonikohtu solidariseeruv ringkaitse alamastme lahenditega, olgu siis enda initsiatiivil või prokuratuuri surve tulemusel.

Eeltoodu põhjal võib nentida, et reform ei ole tööd tõhustanud, kriminaalmenetluses on jätkuvalt kaugenetud arusaamisest, mida kujutab endast õiglustundele tuginev õiguskuulekus.

Kriminaalmenetluse reformi seadus (2000–2003) on autori arvates sedavõrd tähtis aluse rajaja, et selle mõjude järelmid seadusloome efektiivsuse hindamisel vajaksid mitte ainult õigusavalikkuse, vaid ka seadusandja tähelepanu. Selle seaduse varal on illustreeritud seadusloome järeldauditi vajadust. Käsitledes seadusloome protsessi ümberorienteerimist kvantitatiivsetelt näitajatelt kvalitatiivsetele on autori arvates mõõdapääsmatu seadusloome järeldauditi tõusmine seadusandja igapäevategevuse fookusse. Autor leiab, et seadusandliku resultatiivsuse hindamine

ei ole pelgalt täidesaatva võimuharu (eel nõude algataja) või õiguskantsleri (seaduste põhiseadusele vastavuse kontroll) pädevusala ja Riigikogusse väljastpoolt toodud nn seaduste muutmise ja täiendamise seadustesse regulatiivsete korrektiivide tegemine.

**Reform ei ole
kaasa toonud
kriminaalmenetluse
efektiivsust,
samas on kaugenetud
arusaamisest,
mida kujutab endast
õiglustundele tuginev
õiguskuulekus.**

SOOVITUSED JÄRELAUDITI LÕIMIMISEKS „RIIGIKOGU TÖÖKORRA SEADUSSE”. Riigikogu igapäevatöö praktikasse võiks juurduda järeldaudite algatus põhimõttelise tähtsusega seaduste toimimisest ja nende ette püstitatud eesmärkide saavutatusest erinevates õigusregulatiivsetes eluvaldkondades. Riigikogu sellekohane töö võiks tugineda alaliste komisjonide senisel organisatoorsel struktuuril ja saada väljundi ettekannetes Riigikogu täiskogul otsuste vormis ettepanekutega Vabariigi Valitsusele seadustmuutvate eelnõude algatamiseks. Kirjeldatu oleks kahtlemata oluline hoob Riigikogu kui seadusandliku lahusvõimu isetoimimise kindlustamisel võimulahususe tingimustes.

KASUTATUD KIRJANDUS

- AAS, N. (2000a). Prokuratuuri põhiseaduslik asend. Funktsionaal-organisatoorne analüüs. – *Juridica*, 2, 74–82.
- AAS, N. (2000b). Kes vastutab kohtueelse menetluse eest? – *Juridica*, 9, 584–591.
- AAS, N. (2010). Diversioon kriminaalmenetluses. – *Postimees*, 27. oktoober.
- ANVELT, A. (2013). Karistusseadustiku reform vähendab riigi koormust. – *Postimees*, 6. detsember.
- BERENDSON, R. (2010a). Eestis otsustavad karistusi prokurörid. – *Postimees*, 10. september.
- BERENDSON, R. (2010b). Ken-Marti Vaher: kohtunikul on kõik õigused langetada iseseisev otsus. – *Postimees*, 10. september.
- BERENDSON, R. (2010c). Eestis määratakse enamik karistusi kokkuleppemenetluse teel. – *Postimees*, 10. september.
- BERENDSON, R. (2013). Probleem erapooletu õigusmõistmisega. – *Postimees*, 11. juuni.
- BERENDSON, R. (2014). Endine narkopoliitseinik: prokuratuur tegi minust kurjategija. – *Postimees*, 22. jaanuar.
- BERENDSON, R. (2015). Politsei tahab uurimist väärivaid kuritegusid valida. – *Postimees*, 30. märts.
- EERIK, M. (2000). Eeluurimiskohtunik kriminaalmenetluse seadustiku eelnõus. – *Juridica*, 9, 569–575.
- ERGMA, E. (2013). Riigikogu esimehe kõne. XII Riigikogu stenogramm. VI istungjärg, 9. september.
- ERVO, L. (2013). Õiglase kohtupidamise väljavaated kriminaalasjades: tulevikuvisionid ja praegune olukord Skandinaavias ja Euroopas. – *Juridica*, 1, 47–55.
- FILIPPOV, J. (2010). Riigikohtunik: minister ei tohi sekkuda õigusmõistmisse. – *Eesti Ekspress*, 26. veebruar. – <http://ekspress.delfi.ee/news/paevauudised/riigikohtunik-minister-ei-tohi-sekkuda-õigusemõistmisse?id=29392837>
- HEGER, M., HIRSHNIK, E. (2013). Võistlevad ja inkvisitsioonilised elemendid Euroopa Liidu liikmesriikide kriminaalmenetluse seadustikes – väljakutse kriminaalmenetlusõiguse kaasajastamiseks. – *Juridica*, 1, 41–46.
- ILVES, T. H. (2007). Vabariigi Presidendi Toomas Hendrik Ilvese kõne. – XI Riigikogu I istungjärgu stenogramm, 2. aprill.
- JUHTKIRI: KOHUS – KUMMITEMPEL VÕI ÕIGUSEMÕISTJA. (2010). – *Postimees* 10. september.
- KANGRO, K. (2012). Professor: maadevahetuse kohtuotsus ei sündinud tõendeid põhjalikult kaalumata. – *Postimees*, 20. juuni.
- KANGUR, A. (2005). Märkusi seoses võistleva menetluse rakendamisega kriminaalkohtupidamises. – *Juridica*, 3, 176–186.
- KERGANDBERG, E., PIKAMÄE, P. (2000). Eesti kriminaalmenetluse seadustiku eelnõu lähtekohad. – *Juridica*, 9, 555–563.
- KERGANDBERG, E. (2010). EIK kriitika Eesti kohtusüsteemi suhtes – kas põhjus kohtuniku töö hindamiseks? – Kohtunike IX korraline täiskogu 11.–12.02. – http://www.riigikohus.ee/vfs/957/Lisa_6_Eerik_Kergandberg_ettekanne.pdf.%20Lk%201
- KERGANDBERG, E. (2012). Üldmenetluse ja krimenmenetluste vaheline pingeline Eesti tänases kriminaalmenetluse õiguses ja kohtupraktikas. – *Juridica*, 8, 579–587.
- KERGANDBERG, E. (2013). Eesti kriminaalmenetlus. Mõned rindeteated. – *Juridica*, 4, 249–256.
- KLOPETS, U. (2012). Katkematu kriminaalmenetlus. – Kriminaalpoliitika analüüs, 3. – http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumendid/katkematu_kriminaalmenetlus_justiitsministeerium_2012.pdf
- KOCH, T. (2015). Uuring. Mida tähendavad ühiskonnale vägivaldlikuriteod, tapmine, röövimine, vägistamine. – *Postimees*, 12. mai.
- KRIMINAALMENETLUSE SEADUSTIKU EELNÕU (594 SE) ESIMENE LUGEMINE. (2001). – Riigikogu stenogramm, 4. aprill.
- KRIMINAALMENETLUSE SEADUSTIKU EELNÕU (594 SE) TEINE LUGEMINE. (2002). – Riigikogu stenogramm, 13. november.
- KRIMINAALMENETLUSE SEADUSTIKU EELNÕU (594 SE) TEISE LUGEMISE JÄTKAMINE. (2003a). – Riigikogu stenogramm, 29. jaanuar.
- KRIMINAALMENETLUSE SEADUSTIKU EELNÕU (594 SE) TEISE LUGEMISE JÄTKAMINE. (2003b). – Riigikogu stenogramm, 12. veebruar.
- KRIMINAALPOLIITIKA ARVUDE: VÕRDLUSI STATISTIKAST JA UURINGUTEST. (2013). Justiitsministeerium. – http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumendid/kogumik_210x148mm_preview_uus2.pdf
- KUUL, M. (2014). Vandeadvokaat Urmas Arumäe: politsei jätkuv kokkutõmbamine ohustab sisejulgeolekut. – *ERR uudised*, 3. aprill. – <http://uudised.err.ee/v/eesti/c83c7a92-62b2-48c0-a095-ea035e31dfde>
- LINDMÄE, H. (2003). Kohtueelse menetluse kriminaalmenetluse seadustiku järgi. – *Juridica*, 8, 579–588.
- LÕHMUS, U. (2013). Peajoonest kõrvalekalduvaid mõtteid kriminaalmenetluse eesmärgi ja legitiimsuse kohta. – *Juridica*, 3, 201–209.
- LÕHMUS, U. (2014). Kas kokkuleppemenetlus on kooskõlas karistusõiguse süüühimõttega? – *Juridica*, 7, 545–549.

- MICHAL, K. (2011). Kõne kohtunike foorumil "Ausalt ja avameelselt kohtuvõimust" 12.–13. mail Tartus, kohtunike täiskogul. – Avalikud esinemised ja artiklid. – <http://www.riigikohus.ee/vfs/1109/KF-Michal.pdf>
- NEEME, U. (2011). Politsei ja piirivalveamet koondab tugistruktuuride töötajaid. – Postimees, 26. juuli.
- PLOOM, T. (2007). Riigi peaprokuröri juhised kriminaalpoliitika elluviimise vahendina. – Juridica, 10, 681–686.
- PRADEL, J. (2000). Mõned tähelepanekud Eesti kriminaalmenetluse seadustiku eelnõu kohta. – Juridica, 9, 564–568.
- RANDLA, S. (2014). Anvelt Andres kiidab koondamist politseis. – Õhtuleht, 29. märts.
- RIIGI PEAPROKURÖRI ÜLEVADE RIIGIKOGU PÕHISEADUSKOMISJONILE SEADUSEGA PROKURATUURILE PANDUD ÜLESANNETE TÄITMISE KOHTA 2012. (2013). Tallinn. – http://www.prokuratuur.ee/sites/www.prokuratuur.ee/files/elfinder/article_files/riigi_peaprokurori_ettekanne_pohiseaduskomisjonile_2013_0.pdf
- ROON, M. (2014). Pikamäe: kiirelt lahendatud, kuid puudulikust kohtulahendist pole kasu. – ERR Uudised, 14. veebruar. – <http://uudised.err.ee/v/eesi/13f15b91-9ea1-417a-bb50-be1c31e62b40>
- RÜÜTEL, A. (2003). Vabariigi Presidendi A. Rüütli kõne Riigikogus. – X Riigikogu II istungjärgu stenogramm, 8. september.
- RÜÜTEL, A. (2005). Vabariigi Presidendi A. Rüütli kõne. – X Riigikogu VI istungjärgu stenogramm, 12. september.
- SAAR, J. (2013). Õiguskultuur ja kuritegevuse kontroll. – Juridica, 1, 56–66.
- SALU, M. (2011). Toomas Annus: tavalisel inimesel on kasulikum süüdi jääda. – Postimees, 27. november.
- SARV, J. (2012). Süüdistusaktist *de lege ferenda*. – Juridica, 8, 616–624.
- SELETUSKIRI KARISTUSSEADUSTIKU JA SELLEGA SEONDUVALT TEISTE SEADUSTE MUUTMISE SEADUSE EELNÕU JUURDE. (2013). Riigikogu. Seletuskiri, 9. august. – <http://www.riigikogu.ee/?op=ems&page=eelnou&eid=78433b29-8b2f-4281-a582-0efb9631e2ad&>
- SEPP, H. (2010). Kriminaalmenetluse seadustiku muutmisest mõistliku menetlusaja tagamise kontekstis. Mõningad olulisemad punktid eelnõust 599SE. – Juridica, 9, 557–566.
- SILLAOTS, M. (2000a). Kaitsja võimalikust rollist ja seisundist Eesti tulevases kriminaalmenetluses. – Juridica, 2, 83–92.
- SILLAOTS, M. (2000b). Võistlev kohtumenetlus või võistlevate elementidega looritatud kohtumenetlus kriminaalmenetluse seadustiku eelnõus. – Juridica, 9, 576–583.
- SILLAOTS, M. (2005). Ristküsitlusest Eesti kriminaalmenetluses. – Juridica, 3, 170–175.
- TEDER, M. (2012). Maruste: tohutu töö tulemus on ümmargune null. – Postimees, 20. juuni. – <http://www.postimees.ee/882252/maruste-tohutu-too-tulemus-on-ummargune-null>
- TOSSO, E. (2012). Kohtunik Kangurile: süüdistuse kohaselt võtsite 7,8 mln krooni altkäemaksu. – DELFI, 6. oktoober. – <http://www.delfi.ee/news/paevauudised/eesi/kohtunik-kangurile-suudistuse-kohaselt-votsite-78-mln-krooni-alktaemak-su.d?id=59286832>
- VAHER, T. (2010). Karistusõigus vajab korrastamist. – Postimees, 13. oktoober.
- VALITSUS ALGATAS KARISTUSSEADUSTIKU MUUTMISE. (2013). – Valitsuse kommunikatsioonibüroo uudised, 5. detsember.
- VASLI, K. (2012). Tõehetk: maadevahetuse protsess lõppes õigeksmõistmisega. – Õhtuleht, 19. juuni. – <http://www.oh tuleht.ee/481644/toehetk-maadevahetuse-protsess-loppes-oigeksmoistmisega>
- VAREK, T. (2006). Riigikogu esimehe T. Vareki kõne. – X Riigikogu VIII istungjärgu stenogramm, 11. september.
- VEISERIK, I. (2012). Toomas Annus prokuratuurile: ma ei tea, kas see üldse seaduslik on, mis te teete? – Kesknädal, 7. märts.
- VIRU MAAKOHTU KRIMINAALTOIMIK KRIMINAALASJADES. (2010). Nr 1-10-4198 (2010) ja nr 1-10-11564 (2010) H.S süüdistuses KaRS §121 järgi. Viru maakohu arhiiv.
- ÕIGUSPOLIITIKA ARENGUSUUNAD AASTANI 2018. (2011). Riigikogu otsus 920 OE.
- ÕUNMAA, O. (2012). Peeter Ernits: Meedia ja jõustruktuuride abil kõrvaldatakse Eestis poliitilisi vastaseid. – Pealinn, 1. oktoober.